

УДК 343.61:340.5(4)

**УМИСНЕ ВБИВСТВО З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ:
КОМПАРАТИВІСТИКА ТА КВАЛІФІКАЦІЯ**

Сотула О.С., к. ю. н.,
доцент, докторант кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена кримінально-правовому дослідженню норм, які передбачають відповідальність за злочини проти життя в законодавстві країн романо-германської правової сім'ї. На основі системного аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень, монографій і іншої літератури визначені особливості кваліфікації злочинів проти життя та властивості законодавства країн континентального права.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, умисне вбивство з корисливих мотивів.

Статья посвящена уголовно-правовому исследованию норм, которые предусматривают ответственность за преступления против жизни в законодательстве стран романо-германской правовой семьи. На основе системного анализа отечественных и зарубежных исследований, монографий и другой литературы определены особенности квалификации преступлений против жизни, отображающие свойства законодательства стран континентального права.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против жизни, умышленное убийство из корыстных побуждений.

Sotula A.S. MURDER FOR MERCENARY MOTIVES: COMPARATIVE AND QUALIFICATION

The clause is devoted criminally-legal research of rates which provide responsibility for crimes against life in the legislation of the countries of the romano-german legal family. On the basis of the system analysis of domestic and foreign researches, monographies and other literature features of qualification of crimes against the life, displaying properties of the legislation of the countries of the continental right are specified.

Key words: criminal law, crimes against life, murder for mercenary motives.

Постановка проблеми. Вбивство може бути кваліфіковано за пунктом б частини другої статті 115 КК України як вчинене з корисливих мотивів, якщо буде встановлено та доведено, що саме корисливі мотиви слугували приводом для вбивства потерпілого.

Згідно позиції вищої судової інстанції України корисливі мотиви мають місце в тому випадку, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди [1].

Мета – кримінально-правове дослідження норм, які передбачають відповідальність за злочини проти життя в законодавстві країн романо-германської правової сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Більшість вітчизняних вчених солідарно із тлумаченням корисливих мотивів, висловленим Пленумом Верховного Суду України [2, с. 83; 3, с. 38; 4, с. 277].

Подібну позицію мають і зарубіжні автори, зокрема професор С.В. Бородін тлумачить корисливий мотив при вбивстві в самому широкому розумінні: «Користь при вбивстві – це не тільки придбання матеріальної вигоди, заволодіння тим, чого не мав винний до вбивства, але й прагнення позбутися яких-небудь матеріальних витрат зараз або в майбутньому, зберегти матеріальні блага, з якими доведеться попроситися на законній підставі» [5, с. 169].

Професор А.В. Наумов, навпаки, висловив думку, що не можна розуміти користь занадто широко, як виявлення матеріальної зацікавленості у всіх значеннях: «Користь – спонукання низинне, прояв приватновласницької психології – пов'язується тільки з негативними в моральному відношенні вчинками: надмірною жадібністю, розкраданням, спекуляцією, убивством тощо. Гроші, майно та інші матеріальні вигоди вбивця ставить вище людського життя. У цьому й укладається особлива суспільна небезпека вбивства з корисливих мотивів» [6, с. 27–28].

Однак наведене дає можливість стверджувати, що особливих відмінностей у тлумаченні користі в авторів різних країн немає, тому вихідним для дослідження можна вважати визначення корисливих мотивів, викладене в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року [1].

Академік В.В. Сташис наголошував, що корисливим також є вбивство, вчинене за винагороду або з метою обійняти більш високооплачувану посаду [3, с. 38].

Однак деякі вчені вважають, що вбивство з метою заняття більш високооплачуваної посади не може бути кваліфіковано як вчинене з корисливих мотивів. Свою позицію вчені аргументують таким чином: «Перебуваючи на такій посаді, винний буде одержувати не просто більшу суму грошей, а більш високу заробітну плату, відповідно до кількості і якості своєї праці. Користь же є не чим іншим, як незаконним збагаченням, одержанням грошей без надання відповідного еквівалента. Із цієї причини мотивом такого вбивства виступає не користь, а кар'єризм, який хоча

й відноситься до низинних мотивів, але не передбачається як обставина, що обтяжує вбивство» [7, с. 19–20].

Прагнення «піднятися по службових сходах» часто спрямоване як на одержання більшої заробітної плати, так і на одержання додаткових матеріальних переваг і благ, пов'язаних із посадою. Це означає, що в переважній більшості випадків є всі необхідні підстави для кваліфікації вбивства з метою заняття більш високооплачуваної посади як вчиненого з корисливих мотивів.

Слід погодитися з точкою зору вченого-правознавця О.М. Попова, який вважає, що винний вчиняє вбивство, керуючись меркантильними міркуваннями, ставлячи свою матеріальну вигоду або матеріальну вигоду інших осіб вище людського життя. А якщо в основі вчиненого вбивства були покладені меркантильні міркування, матеріальна вигода, вчинене необхідно кваліфікувати як скоєне з корисливих мотивів, незалежно від того, на законній або незаконній підставі винний збирався набувати або відчужувати матеріальні блага для себе або інших осіб. У цьому випадку законом засуджується посягання винного на людське життя для задоволення своїх матеріальних домагань, протиставлення своїх особистих, матеріальних, егоїстичних інтересів самому цінному благу, наявному в іншій людині – її життю [8, с. 712].

Ще одним досить спірним моментом у кваліфікації умисного вбивства з корисливих мотивів є положення Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року про те, що слід кваліфікувати як вчинене з корисливих мотивів й умисне вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини в певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі тощо) [1].

Справа в тому, що більшість кримінальних законів країн колишнього СРСР містять окрему норму про умисне вбивство з метою використання органів або тканин потерпілого (для трансплантації, продажу або використання іншим способом органів, частин органів або тканин тіла жертви). Це: пункт 5 частини другої статті 120 Кримінального кодексу Азербайджану [9, с. 146–147], пункт 9 частини другої статті 139 Кримінального кодексу Білорусі [10, с. 542], пункт 14 частини другої статті 104 Кримінального кодексу Вірменії [11], пункт «н» статті 109 Кримінального кодексу Грузії [12, с. 167], пункт «м» частини другої статті 96 Кримінального кодексу Казахстану [13], пункт 12 частини другої статті 97 Кримінального кодексу Киргизії [14], пункт 12 частини другої статті 129 Кримінального кодексу Литви [15, с. 242], пункт «л» частини третьої статті 145 Кримінального кодексу Молдови [16, с. 94], пункт «м» частини другої статті 105 Кримінального кодексу Російської Федерації [17], пункт «о» частини другої статті 104 Кримінального кодексу Таджикистану [18], пункт «н» частини другої статті 97 Кримінального кодексу Узбекистану [19, с. 321].

Треба сказати, що вбивство з метою використання органів і тканин потерпілого є новелою для кримінального права. Необхідність його включення була викликана тими

якісними змінами в медицині, які відбулися за останні роки, а саме розширенням можливостей успішного здійснення пересадження ряду життєво важливих органів і тканин людського організму. У зв'язку із цим з'явилася потреба у відповідному донорському матеріалі, що, у свою чергу, може спровокувати вчинення вбивств із метою використання органів і тканин потерпілого безпосередньо для пересадження іншій особі або з метою їх наступного продажу зацікавленим організаціям або особам.

Підвищення відповідальності цього діяння пов'язане з особливою суспільною небезпекою як самого злочину, так і особи, що його вчинила. Винний, у цьому випадку, відноситься до життя інших людей з неприхованою зневагою, розглядаючи їх лише в якості «ходячого набору запчастин» [20, с. 76].

Очевидно, що треба говорити про можливість запровадження такої норми в Кримінальний кодекс України та, в рамках вищевказаних положень Пленуму Верховного суду України, про можливість комбінації такого пункту частини другої статті 115 КК України з іншими пунктами цієї ж статті. Цілком ймовірно, що вбивство з метою використання органів і тканин потерпілого може легко сполучатися з пунктом б частини другої статті 115 КК України.

На думку багатьох дослідників, у зазначеній ситуації треба дотримуватися так званої «теорії конкуренції мотивів», запропонованої професором Б.С. Волковим. Згідно з цією теорією особа, вчиняючи злочин, завжди підпорядковує свою поведінку якому-небудь одному мотиву або меті, які й визначають зміст вчинюваних дій [21, с. 18]. Тобто можна говорити про те, що не можуть поєднуватися в сукупності ті ознаки вбивства при обтяжуючих обставинах, які характеризують різні мотиви та цілі вбивства. І дійсно, важко представити, що можна вчинити вбивство з метою використання органів і тканин з хуліганських мотивів або з метою сховати інший злочин. Однак ряд авторів вважає, що з низки суб'єктивних ознак одна, безумовно, може сполучатися з новелою норми про навмисне вбивство – це пункт про вбивство з корисливих мотивів [22, с. 67], але при цьому, на жаль, вчені не дають обґрунтування даному положенню.

За основу для аналізу візьмемо ситуацію, коли винний вирішує заробити грошей шляхом вбивства та наступного вилучення органів і тканин потерпілого для продажу та реалізує цей план. Існує три точки зору відносно кваліфікації такого діяння.

Перша полягає в тому, що вчинене необхідно кваліфікувати як умисне вбивство, вчинене з корисливих мотивів. При цьому вказується, що так необхідно кваліфікувати не тільки, якщо органи «призначені» для продажу, але навіть якщо їх «просто хочуть застосувати як їжу» [23, с. 269].

Автори, що дотримуються другої точки зору, пропонують кваліфікувати даний злочин тільки як умисне вбивство з метою використання органів або тканин потерпілого. Вони обґрунтовують це тим, що таке вбивство є окремим випадком у порівнянні з вбивством

з корисливих мотивів, що визначає запропоновану кваліфікацію [20, с. 77].

І, нарешті, третя точка зору полягає в тому, що при кваліфікації необхідно вказувати обидві ці ознаки. На наш погляд, це логічна позиція. Дійсно, при формуванні рішення вчинити який-небудь злочин у людини спочатку виникає певна потреба, яка згодом актуалізується. Результатом цього стає постановка мети. Так, основною метою вчиненого вбивства буде вилучення органів, тому що саме для цього особа вчиняє даний злочин. Його корисливий мотив не задовольняється тільки вчиненням вбивства – йому ще треба продати ці органи. Академік В.М. Кудрявцев зазначає, що «іноді злочин являє собою не кінцевий результат, а засіб (спосіб) досягнення основної мети. Якщо ціль не досягнута, то вчинення такого злочину, звісно, не погашає первинних мотиваційних спонукань» [24, с. 104]. У нашому випадку мотивом вбивства була користь, і в момент вчинення вбивства даний мотив явно не був ще задоволений, хоча склад злочину закінчений, і для настання відповідальності цього досить.

Висновки. В будь-якому випадку, умисне вбивство з метою використання органів або тканин потерпілого не завжди є злочином, що вчиняється з корисливих мотивів, тому, підтверджуючи тезу про можливість сукупної кваліфікації убивства вбивства як з метою використання органів або тканин потерпілого, так і з корисливих мотивів, ми, однак, пропонуємо виділити окрему норму, яка встановлює нову обтяжуючу обставину – це вчинення вбивства з метою використання органів або тканин потерпілого. Тим більше, що статті 143, 144, 149 КК України, які встановлюють кримінально-правову заборону дій, пов'язаних з незаконним вилученням та трансплантацією людських органів і тканин, фактично не передбачають відповідальності за таке умисне вбивство, обмежуючись вказівкою на тяжкі наслідки в частині третій статті 149 КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
2. Короленко М.П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.П. Короленко. – Одеса, 2002. – 203 с.
3. Кримінальне право України : Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
4. Бойко А.М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [7-ме вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.
5. Бородин С.В. Преступления против жизни / С.В. Бородин. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 467 с.
6. Наумов А.В. Мотивы убийств : [учебное пособие] / А.В. Наумов. – Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1969. – 135 с.
7. Беляев В.Г. Вопросы квалификации убийств: [учебное пособие] / [В.Г. Беляев, Н.М. Свидлов]. – Волгоград : Высшая следственная школа, 1984. – 60 с.
8. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах / А.Н. Попов. – М. : Юридический центр Пресс, 2003. – 898 с.
9. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Утвержден Законом Азербайджанской республики от 30 декабря 1999 г. Вступил в силу с 1 сентября 2001 г. / под. ред. И.М. Рагимова. – С.-Пб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
10. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / [Н.Ф. Ахраменка, Н.А. Бабий, А.В. Барков и др.]; под общ. ред. А.В. Баркова. – Мн. : Тесей, 2003. – 1200 с.
11. Уголовный кодекс Республики Армения. Принят Законом Республики Армения от 18 апреля 2003 года. Введен в действие 1 августа 2003 года / под. ред. Е.Р. Азаряна, Н.И. Мацнева. – С.-Пб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.
12. Уголовный кодекс Грузии / под ред. З.К. Бигвава – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.
13. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Закон Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167 с изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г. – С.-Пб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
14. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Принят законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 г. // Федеральный образовательный портал «Юридическая Россия». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243545>.
15. Уголовный кодекс Литовской Республики / под ред. В. Павилониса. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 468 с.
16. Уголовный кодекс Республики Молдова. Принят Парламентом Республики Молдова 18 апреля 2002 года, введен в действие 21 июня 2002 года. С изменениями и дополнениями на 19 декабря 2002 года. – С.-Пб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
17. Уголовный кодекс Российской Федерации. Принят Государственной Думой Российской Федерации 24 мая 1996 г. // Собрание законов Российской Федерации. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.
18. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / [предисл. А.В. Федорова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 408 с.
19. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. С изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г. – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 338 с.
20. Смирнов В.А. Убийство в целях использования органов и тканей потерпевшего (п. «м» ч. 2 ст. 105 УК РФ) / В.А. Смирнов. – 2003. – № 3. – С. 76–78.
21. Волков Б.С. Мотив и квалификация преступлений / Б.С. Волков ; под ред. Ф.Н. Фаткуллина. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1968. – 164 с.
22. Феоктистов М. Квалификация убийств: некоторые вопросы теории и практики / М. Феоктистов, Е. Бочаров // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 65–67.
23. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / [Х.М. Ахметшин, А.Е. Беляев, Г.Н. Борзенков, Б.В. Волженкин и др.]; под ред. В.И. Радченко В.И., А.С. Михлина, И.В. Шмарова. – М. : Вердикт, 1996. – 648 с.
24. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления: опыт криминологического моделирования : [учебное пособие для вузов] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Форум-Инфра-М, 1998. – 216 с.